

תרנגיל יבש

עומד משמאל: רפי, ילד של ים שהגיע לנגב כי הבטיחו לו שיוכל לשחות שם ולדוג. יושבת מימין: ויואן, שמפחדת אפילו להיכנס למים. סביב האנדרטה: עיירה שהתחילה כמגדל בבל מסוכסך והפכה למשפחה חמה

בקיץ '56 אמרו להם להתכונן: יבואו לקחת אתם בשתיים בלילה. בשקט ובשקט הגניבו אותם לאונייה. היה אסור לצאת מהמדינה, חששו שהערבים יתקפו אותנו. במרוקו דווקא היינו ביהר ערבים ויהודים, היה הרבה מסחר משותף. כעבור שבוע הם הגיעו למעין מחנה עולים במרסי שבצרפת, ונשארו שם כחודשיים. "היו שם רק מרוקאים וקצת תוניסאים. עוד פעם מחכים לאונייה, ושוב בשתיים בלילה עולים עליה ומפליגים. אנחנו מסתתרים בתחתית, ולמעלה הרבה ארגזים מלאים אבנים וסמרטוטים, שיחשבו שזו אוניית מסחר. שישה ימים ככה, זה היה נורא. ילד עושה את הצרכים שלו שם, וכל מיני בלגנים".

כשהגיעו לנמל חיפה, הם נרגעו לגלות שאכן בתי העיר נושקים לים. "קיבלו אותנו עם רגלים, כיכרו אותנו. אמרנו – איזה יופי, כל הכבוד. החבר'ה לא שיקרו, יש ים. יפה". במהלך ההמתנה חילקו לעולים מספרים, וסיטי ביטון קיבלה לידה את הספרה אחת. "אמא החזיקה את המספר ככה קרוב לחזה. שאלתי למה, והיא הסבירה שהמספר הזה כנראה אומר שגלך לקומה הראשונה בבניין ממול, והיא חוששת שייקחו אותו ממנה. אמרתי לה 'הגענו לישראל, אין מה לדאוג'. לא חשבנו שנעלה על הכביש".

”

שלוש שעות אחר כך התברר שהמספר מפנה את סיטי וארבעת ילדיה למשאית מספר אחת, שהמתינה

רק דבר אחד הטריד את רפי כשדיברו איתו על ארץ ישראל: יהיה שם ים או לא יהיה שם ים? אמרו לו שיהיה ים. פשוט ככה, לפתוח את דלת הבית ולצפות בגלים. אבל כשרפי פתח את דלת הצריף שמשפחתו הובלה אליו באישון לילה, הוא ראה רק חול וחול. ולא כזה שפוגשים בחוף.

הוא נולד לסיטי וליוסף ביטון, תושבי עיר הנמל המרוקנית אסואירה (או מוגדור, בצרפתית) השוכנת לחופי האוקיינוס האטלנטי. את אביו הוא לא זכה להכיר: יוסף נפטר בצעירותו, ולימים נדרש הבן רפי לקחת אחריות על אמו. "אחי הגדול היה חייט ברבאט הברירה, את שני היה חשמלאי במקום אחר. אני לא עבדתי. היינו בבית אני ושתי אחיות – אחת מהן נפטרה עוד במרוקו. הייתי הולך לשחות בים עם חברים, כולם יחד, ערבים, יהודים ונוצרים. שחינו קילומטרים ביום, ודגנו בערב".

איך דגו? בעזרת "קרח שנעקר מעץ, חוט וסיכת ביטחון". לימודים? עם הסיפור הזה הוא הפסיק בגיל 13. הים היה כל עולמו. "זא ערב אחד אני חוזר הביתה, מוצא שם שלושה חבר'ה, שני בחורים ובחורה, מברכים איתנו בצרפתית וערבית מרוקאית. מי אתם? 'אנחנו מהציונות'. לא מבין: מה זה ציונות? אמרים לי: 'מהסוכנות'. גם זה לא מבין. אמרו שבאוי לשכנע אותנו לבוא לישראל. גם זה לא ידעתי. האחים ידעו, אבל אמא ואני לא. אמרתי, רגע אחד, לאן תיקחו אותנו? יש ים, איפה שלוקחים אותנו? איפה אשחה ואיפה ארוג? אמרו לי: 'איפה שמורידים אותך, איפה שאתה ישן, אתה קם – מולך ים'. צחקו לי בפנים. עברו עלינו, חבל על הזמן".

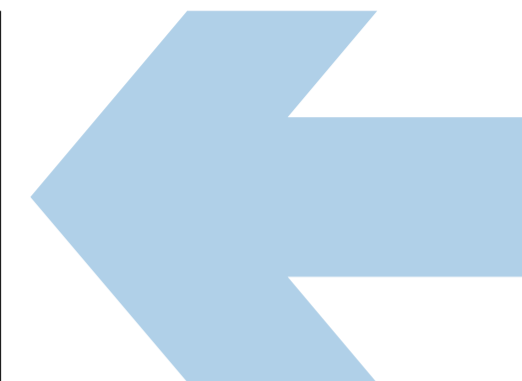
”

במהלך ההמתנה חילקו לעולים מספרים, וסיטי ביטון קיבלה את הספרה אחת. "אמא החזיקה את המספר קרוב לחזה. היא הסבירה שהמספר הזה כנראה אומר שגלך לקומה הראשונה בבניין, והיא חוששת שייקחו אותו ממנה". התברר שהמספר מפנה אותם למשאית מספר אחת

”

מהמועצה פנו אל רפי והציעו לו לצאת לקורס מצילים בבריכת גורדון בתל אביב, "כולל אוכל ולינה, הכול על חשבון המועצה". הוא חזר לעיירה כמציל, ובהמשך הפך למנהל הבריכה. "24 שנים לימדותי שחייה מאות ילדים ומבוגרים. כולם הבטיחו לשלם, ואף אחד לא נתן אגורה. אבל מה, נהנית מזוה"

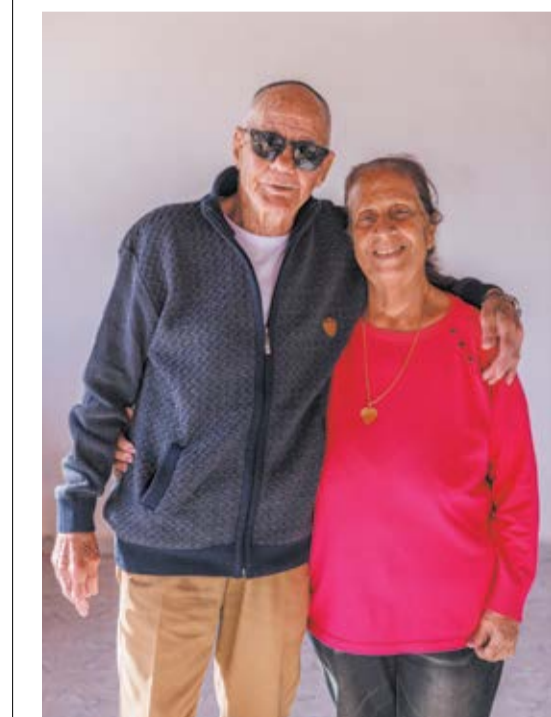

נרד, לאן נלך? חשבנו שיחזירו אותנו, אבל הנהג נעלם, המלווה נעלם. נשארנו לבר, לא ידענו מה לעשות. כמה היו פה אז? שש משפחות רומנים, 12 משפחות מרוקאיות, וכסיס צבאי של הדרוזים ששמרו על האוטובוס לאילת. זהו את הרומנים הביאו ביום, כי בן-גוריון הבטיח להם מראש כל מיני הבטחות. אותנו הביאו ככה, בלילה."

אחד מתושבי המקום, אליהו קריספיל ז"ל, ניגש אליהם, חילק מזונות וציוד נוסף, והוביל אותם לצריפים. "חושך, כל אחד לוקח מה שהוא מוצא ונשכב עליו. אבל לא ישנו כל הלילה. כבוקר פתחתי את הדלת, ונשארתי עם הירד על הידית. הלם. אחי שאל מה קרה, אמרתי לו לראות בעצמו. גם הוא השתתק. מדבר זה לא מילה. כלב לא עובר. יש הרים ויש גבעות ויש שמש, ואיפה ים איפה?"

הים לא היה הרבה היחיד שחסר למתיישבים החדשים, נטולי העברית וההיכרות עם האזור. "לא חשמל ולא אוטובוס. מים בכרזים לא היו. כל המשפחה ישנה בחדר בצריף אחד בלי חדרים, והשירותים בחוץ. רק בכסיס של הדרוזים היה גנרטור. סבל. כולם קיבלו שבץ לב".

בתחילה הם עוד השלו את עצמם שזו בסך הכול תחנה בדרך. שהנהג התעייף, עזר כאן לנות, ותכף ממש יכנסים. אבל אף נהג לא בא לקחת אותם. "שאלנו איפה אפשר לקנות משהו לאכול, אמרו לנו שיש צרכנייה, משביר לצרכן. זה היה המקום היחיד שאפשר לקנות בו משהו. פתחנו יד עם מטבעות, המוכר לקח כמה שציה ונתן לנו חבילה – אשל, גבינה, מרגרינה. ישבנו בצריפים ואחרי שבועיים העלו אותנו לשיכוננו אכן, גם הם בלי חשמל."

העולים ממרוקו החליטו להציל את הבאים בתור מגורל דומה. בכל פעם שהגיעה משאית נוספת, הם יצאו להפגין מולה בניסיון לשכנע את העולים החדשים לא לרדת מהסעיה. "לא רצינו שיקרה להם מה שקרה לנו. הגיעו עולים מפרס וירדו בכוח, חשבו שכל כך טוב לנו שאנחנו לא רוצים אותם. כבוקר אמרו לנו שצדקנו". כשהגיעו התוניסאים, הצטרפו הפרסים למפגינים. גם הפעם זה לא עזר. "אינעל דין כבוד אל-ג'בהום", הגרסה ההפוכה.

איך הסתדרו במקום אחד עולים מרומניה, ממרוקו, מפרס ומתוניסיה? לא הסתדרו. "אף

אחד לא מבין את השפה של האחר. זה אומר משהו, והוא חושב שקיללו אותו. התחלנו לריב, היו מכות, בלי שמישהו יבין למה". דיירי מגרל בכל המודרני היו מתקשרים למשרה בטלפון שמופעל בידית מתגלגלת. והשוטרים? "היו מגיעים אחרי יומיים שלושה, שותים קפה והולכים. אם היינו תופסים באותה תקופה את החבר'ה האלה של הסוכנות שהגיעו למרוקו, היינו קוברים אותם שני מטר באדמה, לא מרחמים עליהם. עברו עלינו בגורל. אבל אם הייתי מוצא אותם היום, הייתי אומר להם סליחה ותורה, ומחבק ומנשק אותם על שהביאו אותי לירוחם."

בין אדם למקום

רפי ביטון	ירוחם
1938 (וויאן ב' 1949)	1951
שבעה ילדים, 24 נכדים, 13 נינים	11,178 תושבים
חרוק, ירוחם	מחוז הדרום
▲ ייסוד ▲	▲ אוכלוסייה ▲
▲ גיאוגרפיה ▲	

”

המהפך הגיע אחרי גיוסו של רפי לצה"ל. "עד אז לא ידעתי עברית ולא היה לי מקצוע ולא כלום. התגייסתי ושירתי שנתיים וחצי בשריון, בחטיבה 7. כל השריונרים בוכים על האבק, ואני צוחק, כי אני כבר רגיל לאבק ולשמש. אחרי השחרור חזרתי לירוחם, ולאט לאט התחלתי לעבוד בכל מיני עבודות דחק, כמו שקראו לזה."

ואז פנו אליו מהמועצה והציעו לו לצאת לקורס מצילים כבריכת גורדון בתל-אביב, "כולל אוכל ולינה, הכול על חשבון מועצת כפרי-ירוחם, שנקרא גם תל-ירוחם, והיום ירוחם – הכי פשוט". הוא חזר לעיירה כמציל, ובהמשך הפך למנהל הבריכה. "24 שנים עברתי כזה. בחורף הייתי מנהל את עובדי הניקיון והאחזקה במועצה, בקיץ הייתי בבריכה. לימדתי שחייה למאות ילדים ומבוגרים. כולם הבטיחו לשלם, ואף אחד לא נתן לי אגורה. אבל מה, נהניתי מזה."

רפי התאהב בירוחם, וירוחם התאהבה בו. הוא הפך לאחד מדובריה הבולטים, וכיום הוא מקבל קבוצות נוער ומספר על ימיה הראשונים של העיירה במרירות שהולכת ומתמתקת. "בעיר, מי היה שם לב אליי? פה המועצה קראה לי לשלח אותי ללמוד. יש

בירוחם אנשים טובים מאוד, עוורים לאחריים. אני למשל עוור לוקנים. גם אין כאן פשעים מי יודע מה. רק מדי פעם, של אלה שלא עוברים. אבל מה, ראש המועצה עכשיו היא בחורה. אמרתי לה בפנים: בירוחם צריך גבר שילך לסוכנות וידפוק שם על השולחן, שידפוק על השולחן של הממשלה. תסתכלו על המרכז פה, שנים לא החליפו אותו."

גם בממדיה הנוכחיים, ירוחם משמרת את האינטימיות המקומית שרפי זוכר היטב משנות נעוריו. "הייתי יורד לבאר-שבע עם חברים ולא מסתדר שם, יותר מדי אנשים. מבאר-שבע לירוחם היה רק אוטובוס אחד ביום. אם הוא בורח לנו, אין עוד אוטובוס, נשארים לישון בתחנה המרכזית בבאר-שבע. השומר של אגד היה מרחם עלינו, נותן לנו להיכנס לחדרון. קמים בבוקר לעצור טרמפים, עד שמגיעה המשאית למשביר לצרכן של ירוחם, עם ירקות ולחם. הנהג היה מרחם עלינו ומעלה אותנו. רק מה, אנחנו רעבים, לא אכלנו כלום. אז מרימים את הברזנט, אוכלים. מה לעשות, היינו רעבים. הייתי חוזר הביתה רק שלושה ימים אחרי שיצאתי, ואמא לא שואלת כלום."

משחקי כדורגל בשכונה היו לא פחות חשובים מהבילוי בעיר או בבריכה, והם גם הביאו לו את וויאן. "שיחקנו במגרש, ושתי ילדות מהבית ליד באו לראות. ביקשתי מאחת מהן שתביא לנו בקבוק מים. אם הייתי יודע שאתחתן איתה בגלל הבקבוק הזה, הייתי נתקם מהמים", הוא צוחק.

”

וויאן ואחותה נשלחו ארצה ב'1961, "כי במרוקו הערבים התחילו לקחת בנות יהודיות". הן הגיעו בעליית הנוער. וויאן בת ה-12 נשלחה לפנימיית ימין אורד בחיפה. ההורים עלו ארצה ב'67 ושוכנו בירוחם. באחד הביקורים אצלם ירדו האחיות לצפות

במשחק כדורגל בשכונה, ואחת מהן כאמור יצאה מהארוע עם חתן. "כל מי שהתחיל איתי, היו אמורים לו: 'מה, אתה תתחתן עם ילדה של פנימיה?'. אבל בשביל רפי הייתי מאה אחוז", היא מספרת. הם התחתנו במקום היחיד כסביבה שפעל בו גנרטור אזרחי: בית החרושת למלה. "העברנו חוט עם נורות, קישטנו את המקום. אנשים שמעו שיש חתונה, אז באו. כל ירוחם הייתה שם, 600-700 איש". אלא שהגנרטור לא עמד בדרישות, ונוצר קצר חשמלי. "איזה בלגן! זה צועק איפה הבת שלי, וזה איפה הבן שלי. כועסים וצוחקים. עד שהתחברנו מחדש לחשמל."

הם קיבלו דירת עמידר בבניין קומות, "זה לא מצא חן בעינינו", אומר רפי. "היה בית קרקע פנוי, אז נכנסתי בלי אישור של אף אחד. גזנו שם כמה שנים, עד שאחי ז"ל עבר מפה לנתניה ומכר לי את הבית הזה", הוא מחווה על הבית המרווח והנעים שאנחנו יושבים בו.

שבעה ילדים נולדו לוויאן ולרפי. שלוש בנות גרות בירוחם, שתי בנות בהוד-השרון, והבן היחיד הרחיק לנהריה ("אבל כשהוא שומע שמי מאיתנו לא מרגיש טוב, הוא מתייצב מיד. לא ייאמן"). בת נוספת, אורלי, נהרגה בתאונת דרכים כשהייתה בת 16. דמותה הצעירה והיפה תרועה על תליון זהב, שענוד תריר על צווארה של אמה. נכרות רבות במשפחה נקראות על שמה, בוורסיות שונות של המילה אור.

וויאן שימשה כעוזרת גנת, ואו עברה במועדוניות. אגב, אשת המציל המרופלם לא יודעת לשחות, ולא מוכנה בשום אופן להיכנס למים. הניסיונות החוזרים והנשנים של רפי עלו לו בפריחה איזומה, לדבריו. "היינו אצל הבנות בהוד-השרון, והלכנו לים. אני מחזיק אותה ביד, מנסה לשכנע אותה לבוא לשחות, והיא צורחת, צורחת! 'עזוב אותי, עזוב אותי!'. אנשים חשבו שאני לוקח אותה בכוח. עוצרים אותי: 'עזוב אותה! מה אתה עושה לה?'. ואני מנסה להסביר שזו אשתי, ושאני מציל. עד היום היא פוחדת לשחות."

”

הם התחתנו במקום היחיד כסביבה שפעל בו גנרטור אזרחי: בית החרושת למלה. "העברנו חוט עם נורות, קישטנו את המקום. אנשים שמעו שיש חתונה, אז באו. כל ירוחם הייתה שם, 600-700 איש". עמד בדרישות, ונוצר קצר חשמלי. "איזה בלגן! זה צועק איפה הבת שלי, וזה איפה הבן שלי. כועסים וצוחקים"